

Kostyál László

„Árpád hős magzatjai...”

A zalai Megyeháza egykori portrégalériájáról

Az 1951. január 6-án kelt megbízólevelében a Zala Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának elnöksége felhatalmazta dr. Szentmihályi Imrét, a zalaegerszegi Állami Múzeum vezetőjét, hogy a Megyei Tanács tulajdonában lévő muzeális értékeket felkutassa, és a múzeumba szállítsa.¹ A felhatalmazással élve Szentmihályi – több részletben – huszonnégy festményt szállított át az intézmény falai közé, amellyel megalapozta az alig egy évvel korábban megalapított múzeum képzőművészeti gyűjteményét.² A képek – kettő kivételével – műfajukat tekintve arcmások voltak, és az egykor a Megyeháza dísztermében, folyosóján és hivatali helyiségeiben függő reprezentációs sorozat, portrégaléria részeit képezték. A „néphatalmat” képviselő tanácsrendszer számára e képek szimbolikus értékkel immáron nem bírtak, saját identitástudatát sem példázták, csupán muzeális, művészeti jelentőségük volt. Átadásuk egyben a megyei önkormányzatiság „reakciós” kilencedfél százados múltjának és ezzel együtt az utolsó másfélszázados történelmi periódus rekvizitumainak megtagadását, az azzal való mindennemű szellemi közösség teljes elutasítását jelképezte.

A múzeumba került alkotások egy része – mint az intézmény büszkesége – hamarosan kiállításra került. Ezzel kapcsolatban (az egyébként néprajzos) Szentmihályi levelet intézett a Szépművészeti Múzeumhoz, amelyben segítséget kért a bemutatott festmények szerzőinek és ábrázoltjainak beazonosításához. Az 1957. november 26-án kelt válaszlevélben Haraszi Györgyné (Riemler Mária adatgyűjtésére hivatkozva) – ugyan némi bizonytalansággal és pontatlansággal – meghatározta a tizenkét kép kért adatait.³ Ez a múzeum képzőművészeti leltárkönyvének 1954-es bejegyzéseihez képest csupán annyiban jelentett novumot, hogy a szignatúra alapján megállapítható festőkről, illetve az azonosítható ábrázoltokról egy-két mondatos ismertetést adott, de nem vállalkozott az ismeretlenként leírt művészek vagy ábrázoltak meghatározására. A többnyire közepes kvalitású festők esetében erre magunk sem minden esetben teszünk kísérletet, a portrék modelljeinek esetében azonban ezt feltétlenül szükségesnek véljük. Az ábrázoltak többsége az uralkodói család tagja, főispán, vagy a múlt század jelentős reformere. Két, még 18. századi alkotás a

kor hivatalos gondolkodásának illusztrációjaként Szent István korona-felajánlását, illetve a golgotai kereszten szenvedő Megváltót ábrázolja (utóbbi Dorffmaister István ecsetjétől). A portrésorozat legkorábbi alkotása az özvegy Mária Terézia 1770-es évekből származó (ismeretlen festőtől), az utolsó Tabódy Tibor főispán Sass Ferentől 1937-ben készített portréja. A másfélszáz évnél is hosszabb korszakon átívelő együttes lehetőséget nyújt a reprezentatív portré műfaján belüli fejlődés megfigyelésére, és számos, a megye történetére és művészetére utaló vonatkozást rejt, melyek árnyalhatják az e történelmi periódusról kialakított képünket.

Előre kell bocsátani, hogy az együttes nem teljes, a történelem viharainak hullámverése több kép eltűnését vagy megsemmisülését eredményezte, így konkrét tudomásunk van Horthy Miklós és Gyömörey György (1926–1935 között főispán) arcmásáról (ld. 2. jegyzet). Az uralkodó család tagjai közül Mária Terézia mellett fia, II. József szerepel, továbbá unokaöccse, Sándor Lipót főherceg (1790-től 1795-ben bekövetkezett haláláig az ország nádora), valamint Mária Ludovika császárné, I. Ferenc harmadik felesége (1808-tól magyar királyné). Valószínűtlen, hogy legalább az utóbbi férje, I. Ferenc, illetve a hat évtizednél is hosszabban uralkodó I. Ferenc József portréja ne lett volna a sorozat része. A főispánok közül a 18. század egyetlenjeként ábrázolt Althan Mihály János beiktatásának 1790-ben kelt jegyzőkönyvét tartja kezében. A 19. századból is (a képek készültét tekintve) a kiegyezést követően kinevezett Szapáry Géza az egyedüli (1872, nem számítva a millennium alkalmából megfestetett Zrínyi Miklóst). A reformkori „rebelliókban” élenjáró vármegye a hatvanas években – úgy tűnik – fontosabbnak tekintette az országos politikában is kiemelkedő szerepet játszó fiainak, Deák Ferencnek (1862) és Csány Lászlónak (1868) megörökítését. Hozájuk csatlakozott az ugyancsak 1896-ban készült Festetich György-portré és a valószínűleg szintén ekkor festett Kossuth Lajos-portré. A 20. századból – Tisza István 1922-es (és Horthy Miklós elvesztett 1940-es) arcképétől eltekintve – csak a főispánok arcmása szerepel, szinte hiánytalanul.

A reprezentatív portré az akkor még differenciálatlan

portréműfaj egyetlen képviselőjeként a 17. század második negyedében jelent meg hazánkban.⁴ Feladata szerint a főúri reprezentáció növekvő fontosságú kelléke. Az arisztokraták kastélyainak a század közepétől népszerűvé váló ún. ősgalériái a család előkelő felmenőit többnyire fiktív portrékon bemutatva nyomatékossították a házigazda társadalmi jelentőségét és személyének szükségszerű kiválóságát. Az arcmás hosszú ideig legfeljebb az arcvonások tekintetében mutatott hasonlóságot ábrázoltjával, a karakterizálás, a lelki tulajdonságok bemutatása ugyanúgy nem tartozott céljai közé, mint a művészi minőségre törekvés. A hangsúlyt a beállításra és az öltözetre, valamint a környezetre helyezte, mert ezek mutatják legadekvátabb módon az adott társadalmi osztályhoz tartozást. Új portrétypusok (vadászként, értelmiségiként, gyűjtőként, művészként, hivatalnokként stb. ábrázolt modellekkel) az európai fejlődéstől elmaradva, csak a 18. század közepétől kezdődően alakultak ki,⁵ párhuzamosan a megrendelők politikai törekvéseinek differenciálódásával és reprezentációs igényeik árnyaltabbá válásával. Ezek másik vetületként értékelhető az a folyamat, melynek során a kifejezés útja a társadalmi-tól az egyéni, sőt személyes felé haladt.⁶ E változások a legkevésbé érintették a reprezentatív portrét, mely az arckép műfaján belül talán a legkonzervatívabb típust képviseli. Az új, egyre inkább polgárinak nevezhető portrétypusok kialakulásával és az ábrázolási mód egyénivé válásával bizonyonnyal összefüggésbe hozható az, hogy a reprezentatív arcképek a 18–19. század fordulójától új funkcióra letek a megyeházák falai között zajló politikai csatározások rekvizitumaiként, helyszínének dekorációjaként. Az ábrázoltak – a mindenkori önkormányzat legitimitását hangsúlyozó uralkodóportrék kivételével – már nem elsősorban családjuk fejeként, hanem a közjó gyarapításán fáradozó, polgárosuló nemesi közösség elhivatott tagjaként kerültek megjelenítésre.⁷ Bár a típus (itt elsősorban az egészalakos képmásra gondolunk) kellékei (kockás kőpadló, a háttérben oszlop és drapéria stb.) már a műfaj hazai megjelenésekor kialakultak,⁸ a lassú változások a képmás e válfaját sem kerülhették el. A 19. század második felének akadémizmus ugyan még egyszer szárnyra kapta a reprezentatív portré típusát, de már kevesebb attribútummal és mélyebb karakterisztikummal ábrázolt, erőteljesen törekedve az anyagszerűsége. A historizáló beállítás, a felszínes csillogás azonban mélyebb tartalmát fokozatosan elvesztette, szimbólumai egyre inkább kiüresedtek.⁹ Utolsó fellobbanásai – a tárgyalt együttes tanúsága szerint is – a millenniumhoz kapcsolódtak, a 20. század szűkebb kivágatú, háttér nélküli főispán-portréi már csupán az öltözetrel reprezentáltak.

Az uralkodó család tagjait ábrázoló képmások a mindenkor udvari reprezentáció, s nem a közvetlen megrendelő igényeit mutatják. Esetükben az udvari festők (mint Bécsben Mária Terézia alatt Martin van Meytens)

részben talán éppen e célra készített alkotásainak másolatairól van szó, így a bécsi akadémia tagjának, Carl Bachmayrnak Sándor Lipót főherceget és nádort bemutató festményén (szignó nélküli variánsa a miskolci Hermann Ottó Múzeumban), vagy a Mária Terézia- (másolat Meytens után) és a II. József-portrén. (A Mária Ludovika-képmás pontos megfelelője szintén Miskolcon [HOM] található.) E jellegűknél fogva típusuk mintakép is volt (ezt tükrözi az Althan-térkép is), s mint ilyen, mindenkor meghatározója az adott portrétypus alakulásának, hangsúlybéli módosulásainak.

A reformkorból sorozatunk sajnálatosan egyetlen arcmást sem tartalmaz. Deák, Csány és Szapáry portréja a historizmus korának igényeit országos elismertségük alapján a legteljesebben kielégítő festők, Györgyi-Giergl Alajos és Barabás Miklós munkái. Az első kettő kifejezetten politikus-portré. Bár mindhárom álló, egészalakos és életnagyságú, az arisztokratikus öltözetű, drága bútorok között, a háttérben márványoszloppal megfestett Szapáryval szemben Deák és Csány polgári ruhában, puritán környezetben jelenik meg, s a reprezentatív portré polgári változatát képviseli, mely növekvő hangsúlyt helyez az ábrázolt lelki habitusának bemutatására. A konvencionális beállítás ellenére az erősen redukált attribútumok és külső jegyek már nem vonják el a figyelmet az alakról és az arc karakterétől. Más, nem csupán alacsonyabb, de polgárosultabb társadalmi réteghez tartoznak, mint a külsőségekre portréján is nagy gondot fordító Szapáry főispán. E jegyek ambivalens jelleget kölcsönöznek a két alkotásnak, hisz éppen a portrétypus reprezentativitása volt háttérbe szorulóban, s ebből lassú elhalásának egyik fő oka is következik. A festőválasztás arra utal, hogy Zalaegerszegen, de valószínűleg egész Zala megyében sem volt még olyan festő, aki e feladatot színvonalasan megoldhatta volna, a megye vezetése ugyanakkor Zala neves mártírjának, illetve a „haza bölcsének” alakját a legjobb festők ecsetjétől megfogalmazva kívánta az utókor elé példaképpül állítani.

Az 1890-es években előbb Kossuth Lajos „Bellerini” szignóval ellátott portréja készülhetett el, alighanem az egykori kormányzó halálát (1894) követően. A millennium alkalmából a megyetörténelem két jeles alakjának, az egykori főispán, költő és hadvezér Zrínyi Miklósnak, valamint a keszthelyi Georgikont megalapító, helikoni ünnepségeket rendező Festetics Györgynek képmását rendelték meg Balló Edétől, illetve Paczka Ferencről. Utóbbi kettő álló, egészalakos, életnagyságú, a Kossuth-portré – talán Ellinger Ede fotográfiájának másolata – valamivel kisebb méretű, ülő, félalakos. A Festetics-portré a konvenciókhoz részben még mindig ragaszkodó, nagyméretű, reprezentatív képmások utolsó virágai közé tartozik, de már nem az öltözetrel, vagy egyéb jelképekkel, csupán Kisfaludy Sándor a grófnhoz írt ódájának két verssorával attribuíál, és az alak beállításával is eltávolodik a hagyományoktól. A Zrínyi-arckép historizáló meg-

oldású, festője a modellnek korábban Velázquez által is kedvelt (ld. Don Fernando bíboros infáns portréja, Madrid, Prado) kutyás vadászként való ábrázolását részesítette előnyben, amely indokolja, sőt igényli a természetes környezetet. Paczka és Balló a századforduló jeles és divatos festői, különösen utóbbi, aki ekkor már a Minta-rajziskola tanára, de öt évvel korábban, 1891-ben hosszabb időt töltött Madridban Velázquez képeinek másolásával.¹⁰ Ez részben magyarázza a Zrínyi-portré jellegét, de az következik abból a tényből is, hogy a hagyományos, interieurbe helyezett reprezentatív portré egyre inkább időszertülné vált, a kor ízlésének sokkal inkább megfelelt a nagyobb távlatokat biztosító, atmoszferikus hatásokat is megengedő szabadtéri környezet. A millennium által mesterségesen is gerjesztett historizáló hajlam különösen előnyös színben láthatta azt a megoldást, amelynek ábrázolta és idézett festője egyaránt a 17. század első kétharmadának gyermeke volt.

A megyei főispánok konzekvens megörökítésére való törekvés Zalában minden jel szerint a 20. század elejétől jelentkezett, visszamenő hatállyal is (az 1872–1875 között főispán Hertelendy Kálmán arcképét 1904-ben, a tisztet utódjaként 1879-ig betöltő Ürményi Józsefét 1905-ben festette meg Mányai József).¹¹ A sorozat századforduló utáni része csak Tisza István térképét tartalmazza kivételként (Mányai József Stetka Gyula után, 1922, illetve még az elkallódott Horthy-képmást). Ezt kivéve valamennyi ekkor készült portré sötét háttér elé állított mellkép. Egyiknek-másiknak jellegében már határozottan megmutatkozik az egyre gyorsabban teret hódító fotográfia hatása. Batthyány Pál arcképén (Innocent Ferenc, 1930) a kor fotóportréinak azt a kedvelt technikai megoldását látjuk viszont, amely a képmező szélén lévő, kevésbé jelentős motívumok elmosásával fokozottan a középtér felé irányítja a figyelmet. Az ábrázoltak itt valamennyien magyaros ruhában (többnyire díszmagyarban) kerültek lefestésre, Ürményi József kivételével, aki polgári ruhát visel, s e vonás jellemére vonatkozó

fontos utalást rejt magában.

Zalai festővel 1918-ban találkozunk először, Pfeifer Elek nagykanizsai főgimnáziumi tanár személyében (Sipeki Balás Béla portréja). Zalaiként még a zalaegerszegi gimnáziumban tanító Kássa Gábortól rendelték meg Bosnyák Géza (1923) és Kolbenschlag Béla (1925) arcmását, valamint a korábban Nagykanizsán működő, ekkor már Sümegen élő Sass Ferenc kapott megbízást 1937-ben Tabódy Tibor arcmásának megfestésére.

Nem képezi a portrégaléria részét, mégis azzal együtt került a múzeumba Dorffmaister István Golgotája és a „Szent István felajánlja Magyarország koronáját Máriának” című kompozíció. Előző keletkezéséről (1793) pontos adatokkal rendelkezünk, s tudjuk róla, hogy az alispáni hivatalban volt korábbi helye. A másik alkotás az egész 18. század uralkodó eszmerendszerének, a *Regnum Marianum* gondolatkörnek legadekvátabb képzőművészeti megfogalmazása,¹² s mint ilyen, még a század végén is kiválóan alkalmas lehetett arra, hogy – a világi legitimitást alátámasztó uralkodóportré mintájára – transzcendens utalásként a megyei közigazgatás Istentől elrendelt voltát hangsúlyozza. Korábban a főispán hivatali szobáját díszítette.¹³

Az elmondottak nyilvánvalóvá teszik, hogy az egykori Megyeházáról a Göcseji Múzeumba került képegyüttes, és ezen belül az egyes alkotások (de esetükben természetesen nem elszigetelt zalai jelenségről van szó) elsősorban nem dekorációs szerepet töltek be, nem is a reprezentáció volt létrejöttük alapvető célja. Funkciójukat a közigazgatás legitimitációjában és tekintélyének növelésében láthatjuk. Előbbit célozták az uralkodóportrék, utóbbit a korábbi főispánoknak, valamint a megyetörténet néhány kiemelkedő alakjának arcmásai, akiknek kvázi, mintegy szellemi síkon való jelenléte történelmi szerepükből és politikai bölcsességükből fakadóan hangsúlyozta a mindenkor megyei közigazgatás konkrét hivatali személyektől részben függetlenné váló, évszázadokon átívelő tekintélyét.

Katalógus:

Az egykori zalaegerszegi Megyeháza hivatali portrégalériájából a Göcseji Múzeum gyűjteményébe került alkotások adatolt felsorolásnál kronologikus sorrendet alkalmazunk. A többitől műfajilag eltérő két vallásos témájú alkotást a sor elejére helyeztük, ez keletkezésük időrendjének sem mond ellent. A sorban utolsóként szerepeltetjük Glatz Oszkár elveszett, de fotóról ismert Horthy-képmását.

1. Ismeretlen festő: *Szent István felajánlja Máriának Magyarországot koronáját*

1770-es évek, vászon, olaj, 177x136,5 cm, ltsz. K.54.10.

Jelzés nélkül

Irod: Kostyál 1992. 197. és 204. 6. kép

A lépcsős emelvényen Szent Imrével együtt megjelenő, hangsúlyozottan magyaros ruhát viselő Szent István térdre ereszkedve ajánlja bársonypárnán tartott koronáját a felhőn trónolva, fején koronával, Patrona Hungariae-ként feltűnő, harangszerűen leomló palástjával a köpönyeges Madonnának ikonográfiai sémáját is felidéző, gyermekét karján tartó Mária oltalmába. A kép bal oldalán az ország egyházi, a másikon világi méltóságai figyelik áhítattal a nagyjelentőségű eseményt. Reprezentatív, aranyozott faragványokkal díszített kerete (fent

középen az ország címerével) némileg ellentmond a festmény erősen közepes kvalitásának, több elrajzolt részletének (jobboldalt az előtérben álló főúr, vagy Szent Imre figurája). Alkotóját figuráinak felfogása alapján talán az 1769-ben a zalaegerszegi plébániatemplom freskóit festő J. I. Cimbal körében kereshetjük. A festmény 1979–97 között a Göcseji Múzeum állandó kiállításán volt látható.

2. Dorffmaister István: *Golgota*

1793, vászon, olaj, 127x92 cm, ltsz. K.81.1

Jelzés nélkül

Restaurálta Marosfalvi Antal, 1991.

Irod: Fábíán 1936. 198; Kostyál 1997. 275.

Dorffmaister István (1726–1797) késői barokk festészetünk egyik legismertebb, legtöbbet foglalkoztatott alakja. A bécsi akadémián P. Troger tanítványa, majd F. A. Maulbertsch kor- és vetélytársa volt, munkáit – 1761-től – kizárólag hazánkból ismerjük. Rendkívül széles megrendelői kör (püspökök, szerzetesrendek, fő- és középnemesek, városok, polgárok) számára dolgozott, freskóin az akadémikus stílust megrendelőinek konzervatív igényeihez és gyakran szerényebb anyagi lehetőségeihez igazította. A sárvári kastély dísztermének falképei (1769) még a rokokó ígézetében készültek, a császári, a novai, a szigetvári, a szentgotthárdi vagy a kiskomáromi templom freskóin stílusa egyre szárazabb lett. Utóbbi hármon megjelenik a nemzeti-történelmi tematika, melytel az 1780-as évektől a festő nemesi megbízóinak politikai elégedetlenségét fejezte ki, egyben festészetünk továbblépésének is irányt szabott.

Szily János szombathelyi püspök 1793. május 8-án kelt, Mlinarics Lajos Zala megyei helyettes alispánnak szóló levelében említi, hogy Dorffmaister *Golgota* című képe, melyet az ő közvetítésével rendelt a megye a festőtől, elkészülvén Szombathelyre érkezett. Kéri egyben az alispánt a kép továbbszállíttatására, és a festő 45 forintos számlájának kiegyenlítésére.

A csaknem monokróm színvilágú, besötétedett kép az 1997–98-as Dorffmaister-emlékkiállításán szerepelt utoljára a közönség előtt. A festő a hasonló jellegű *Golgota*-ábrázolások hosszú sorát készítette el (Szombathely, Smidt Múzeum, ltsz. S.kép. 75.12; Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 1785, ltsz. 1060; Sopron, Katolikus Konvent gyűjteménye, 1790. stb.). Valamennyire jellemző az alacsony, város-sziluettet hordozó horizont, mely monumentálissá teszi a magányosan szenvedő Megváltó föléje magasodó keresztjét. A háttérben sápadtan világító hold, a sötét háttér előtt csontszerű fényrel világító sárga Krisztus-test érzékletesen megfestett, széltől libbenő drapériája, a kereszt tövével a koponya szintén a sorozat jellegzetes kellékei.

3. Ismeretlen festő: *Mária Terézia arcmása*

1770-es évek, vászon, olaj, 156x116,5 cm, ltsz. K.54.9.

Jelzés nélkül

Restaurálta Marosfalvi Antal, 1992.

Képzünk a gyászruhát viselő, özvegy királynő háromnegyed alakos portréja. Ülő figurája szabályos gúla alakjába komponált. A semleges, sötét háttér és az egyszerű fekete ruha erőteljesen kiemeli arca, a ruha nyak-kivágása, valamint karjai világító foltját. Keblén az általa alapított Szent István Rend fejének csillagkeresztje, jobb kezében a Rend nagykeresztjét tartja,¹⁴ lecsüngő balja legyezőt fog. A mellette lévő asztalon az osztrák birodalmi korona és jogar fekszik, fölöttük, a kép bal felső sarkában, ovális medalionban az antik mintára, babérkoszorúval ábrázolt Lotharingiai Ferenc császár profilportréja. „Kép a képben” megjelenítése kettőjük közös eszmeiségét (birodalmi eszme!), a császár halála után is megmaradó szellemi kapcsolatát hangsúlyozza, ami az 1770-es évek portréművészetében új vonást képezett.¹⁵ A festmény egyik mintaképe Martin van Meytens 1765-ös Mária Terézia-arcmása¹⁶ lehetett, melyen a közvetlen kéztartástól eltekintve megegyező a figura beállítása, ugyanakkor egészalakos, hiányzik róla a császár portréja, az uralkodói attribútumok között pedig hangsúlyosan megjelenik a magyar korona is. Ennek hiánya az egerszegi kép legmeglepőbb eleme. Néhány részlet, különösen a királynő kezei a festő hiányosságait is elárulják.

4. Ismeretlen festő: *II. József portréja*

1780–1790, vászon, olaj, 129x93 cm, ltsz. K.54.6.

Jelzés nélkül

Álló háromnegyed alakban, semleges háttér előtt jeleníti meg a sötétbarna, zsinóros, prêmes szegélyű Szent István rendi ornátust, vállán keresztülvetett piros-fehérszálú mellszalagot, övén kardot viselő uralkodót. Szíve fölött a Rend fejének nagy csillagkeresztje függ, mellszalagját a Rend díszes aranyláncra erősített jelvénye ékíti. Bal kezét gesztikulálva felemeli, jobbával a királyi rekvizitumait hordozó asztalkára támaszkodik. Keze alatt a rendeleteit tartalmazó nyitott könyv, zsinórra függesztett fatokban az uralkodói pecséttel, mögötte (meglehetősen szabados interpretációban megjelenítve) a német-római császári és a magyar királyi korona, valamint a Szent István rendi díszruhát kiegészítő kócsagtollas süveg. Ismeretlen festője hangsúlyozottan magyar uralkodóként, és jelentős törvényalkotóként, reformerként ábrázolta a Német-Római Birodalom császárárt.

5. Carl Bachmayr: *Sándor Lipót főherceg, nádor portréja*

1790–1795, vászon, olaj, 129x93,5 cm, ltsz. K.54.7.

Jelzés jobbra lent: „Ca: Bachmayr pingxit / Academischer Maler hat / sein Gewölb auf / dem Peter in Haus N. 978 in Wienn”

Restaurálta Marosfalvi Antal 1991–1992.

*Carl (máshol Caspar) Bachmayr (1760–1805) jó nevű bécsi festő volt, a bécsi akadémián tanult, 1793-tól már az intézmény tagja, számos, immár klasszicizáló stílusban festett oltárkép (házánkban így Kárász, Köblény, Mágocs, Olad) mestere (egy portréját [tévesen Mária Terézia arcmásaként kartonozva, ltsz. 74.112.] a Hermann Ottó Múzeum is őrzi).*¹⁷

Sándor Lipót főherceg, II. Lipót negyedik fia tizennyolc évesen, 1790-ben lett nádor, és öt évvel később, tragikus körülmények között halt meg. Nagy szorgalommal végzett hivatali tevékenységével fiatal kora ellenére jelentős elismerést vívott ki.

Az ábrázolt személye hosszú időn keresztül képezett talányt, meghatározását a miskolci Hermann Ottó Múzeum az egerszegivel méretben, beállításban, kivágatban és az ábrázolt személyében is egyező arcmása (ltsz. 74.43.) tette lehetővé. A nádor rövid ideig tartó működése behatárolja a térdkép készültének idejét, Bachmayrnak az Althán Mihály Jánosról készült, datálható portréja (1790), minden bizonnyal párdarabja pedig pontosítja is azt. A főherceg a festményen kék színű Szent István rendi díszruhát visel, prémes szegélyű mentével, osztrák nemzetiszínű mellszalaggal. Nyakában az Aranygyapjas Rend és díszes láncon a Szent István Rend jelvénye lóg, bal mellét az utóbbi nagy csillagkeresztje, és a Mária Terézia Rend csillagkeresztje díszíti. A figura ezen az oldalon bántóan elrajzolt, a rendjelek a törzs hajlásának képi megoldatlansága következtében félbevágottak. Ez annál meglepőbb, hisz a magát büszke szignóval reklámozó Bachmayr akadémikus festő volt. Képünkön a nádor alakja melletti kis asztalon tollas süveg, felbontott levél, lúdtoll, tintatartó látható és két könyv gerince, ami a fiatal főherceg szellemi tevékenységét hangsúlyozza.

6. Carl Bachmayr: Gróf Althan Mihály János főispán portréja

1790, vászon, olaj, 130x93 cm, ltsz. K.54.5.

Jelzés balra lent: „Ca: Bachmayr pingxit / Academische Mahler / hat sein gewölb auf den / Peter N. 978 in Wienn”

Bachmayrról ld. az 5. sz. alatt.

Gróf Althan Mihály János 1790-től 1815-ig volt Zala vármegye főispánja. Nagyapja, ugyancsak Althan Mihály János 1720-ban kapta meg III. Károlytól a muraközi uradalmat, és vele Zala vármegye örökös főispáni tisztét is, melyet később fia, A. Mihály József, utána pedig unokája, A. Mihály János örökölt. Utóbbi hivatalát

csak II. József halála után, a vármegyerendszer visszaállításával foglalhatta el.¹⁸

A térdképen bemutatott főispán az uralkodó család férfitagjaihoz hasonló, zsinóros díszű, magyaros, kék-arany színű díszruhát, prémszegélyű mentét visel. Bal karjával tollas süvegét szorítja magához. Semleges háttér előtt áll, mellette kis asztal, tollal s tintatartóval, kezében irattal, melynek tartalma jól olvasható: „1790. esztendőben Szent György havának 7. napján Zala-Egerszegen tartott Feőispányi beiktatásának és építészek közgyűlésének jegyzőkönyve”. Az esemény a vármegyerendszernek a II. József halálát követő visszaállításához köthető, mikor Althant beiktatták családja örökös tiszttségébe.¹⁹ Olyan, csaknem vagy teljesen megegyező motívumok, mint a díszruha, a süveg, az asztal, a kalamáris, a toll, vagy a tükörképes beállítás, ezen túlmenően tisztességükbe iktatásuk megegyező esztendeje a Sándor Lipót-portréval párdarabként való megrendelésére utalnak.

7. Ismeretlen festő: Mária Ludovika arcmása

1808–1825 között, vászon, olaj, 130x83 cm, ltsz. K.54.8.

Jelzés nélkül

Mária Ludovikát, I. Ferenc harmadik feleségét 1808. szeptember 7-én, a pozsonyi koronázó templomban koronázták magyar királynévá. Róla kapta nevét az 1808:VII. törvényben felállított magyar tisztképző, a Ludovika Akadémia, melynek létrehozására a királynő 50.000 forintot kitevő koronázási ajándékát ajánlotta fel.²⁰

A háromnegyed alakos portrén a sötét háttér elé állított királyné bő fehér selyemszoknyát és testre simuló, hasonló színű, mélyen dekoltált felső részt, fekete, zsinóros mellényt, gyöngyökkel kirakott, ugyancsak fekete főkötőt visel. Baljával felbontott levelet emel maga elé, jobb karja könnyedén támaszkodik a mellette álló magas, kerek, faragott lábú asztalkán, lecsüngő kezével legyezőjét tartja. Az asztalon a magyar királyi és királynéi korona fekszik, melyek a magyaros ruhával együtt szolgálnak az ábrázolt attribútumaként. Az arcmás részletekig egyező változatát a miskolci Hermann Ottó Múzeum őrzi (ltsz. 74.110.).

8. Györgyi (Giergl) Alajos: Deák Ferenc portréja

1862, vászon, olaj, 254x167 cm, ltsz. K.54.14.

Jelzés balra lent: „Györgyi Alajos / Pesten 1862.”

Irod: B. Bakay 1938; 93–94. pp.

Györgyi (Giergl) Alajos (1821–1863) eredetileg ezüstműves volt, majd Pesten, utóbb a bécsi akadémián tanult festeni, végül Pesten telepedett le. Életrajzokat és oltárképeket is készített, az 1850-es években és a 60-as évek elején azonban elsősorban arcképeiről vált is-

mertté. Szín pompás, a viselet részleteire is figyelmet fordító portréi elsősorban a nemesség körében voltak kedveltek. Rendkívül érzéketlenül festett képei a modell jellemének pontos megfigyeléséről tanúskodnak.²¹

A képert Györgyi 1862. január 26-án 250 forintot kapott Egerszeg városától. Összehasonlításként ugyanebben az évben egy szintén életnagyságú Deák-portrét gr. Széchenyi Bélának 600 forintért készített el, s ugyanennyit kért a pesti József fiúárvaháztól is 1861-ben, harmadik hasonló művéért.²² Egerszeg városa tehát kedvezményt élvezett a festőnél, talán éppen Deák itteni köztudósa miatt. A jó egy évvel halála előtt festett, Zalába kerülő arcmás a festő második portréja volt „a haza bölcséről”. Györgyi – ellentétben az elsősorban a polgári megrendelőket kielégítő Barabás Miklóssal – az ország előkelőségeitől kapta portrémegbízásai nagy részét.²³ A Deák-arcmás ábrázolja a politikai elithez tartozott, de megjelenítése a polgári portréhoz sorolható. Deák egyszerű, magyaros fekete ruhában, lábán csizmával, oldalán karddal – ez antagonisztikusan hat, szerepe inkább a „haza bölcsének” heroizálása, mint valós viseleti kiegészítő – jelenik meg, jobbáiban okmányt tart, mely az „Országgyűlési felirat August 8.-án 1861” címet viseli, és utal egyben a kép keletkezésének körülményeire. A háttérben balra márványoszlop vörös bársonyfüggönnyel részben takart lábazata, jobbra historizáló karosszék Deák kabátjával.

1997-től a zalaegerszegi városi közgyűlés dísztermében van kiállítva.

9. Barabás Miklós: Csány László arcmása

1868, vászon, olaj, 252x170 cm, ltsz. K.54.12.

Jelzés balra lent: „Barabás 868.”

Barabás Miklós (1810–1898) festő és grafikusművész, nemzeti romantikus festészetünk megteremtője. Bár rendszeres képzésben alig részesült, ösztönös tehetsége könnyed, tetszetős stílusának gyors kialakításához segítette. Az erdélyi származású fiatalember 1835-ben telepedett le Pesten, ahol működése nagymértékben hozzájárult a város művészeti központtá válásához. Már 1836-tól a Tudományos Akadémia levelező tagja, a kor szellemi elitjének aktív és elismert részese volt. Nagy sikert arató népies zsánerképei az élet derűs pillanatait keresik. Népszerűségét elsősorban mégis portréinak köszönheti, melyek mind az arcvonások, mind a karakterisztikum hűsége, mind pedig az anyagábrázolás tetszetőssége szempontjából elsőrangúak. 1862-től haláláig a Képzőművészeti Társulat elnöke volt.

Csány László (1790–1849) kormánybiztos, miniszter. A jogot végzett fiatal birtokos 1823-ban kapcsolódott be Zala megye közéletébe, ahol, noha nem viselt hivatalt, az ellenzék legtekintélyesebb tagjai közé számított. Radikális szónok volt, a liberális párt megyei szer-

vezője, előbb Deák, majd Kossuth politikai híve, a kánizsai Védőegylet szervezője, az Ellenzéki Kör tagja. 1848 tavaszától kormánybiztos, 1848 őszén a Jellasics ellen harcoló honvédsereg főkormánybiztosa, 1849 elején Erdélyben viselte e tisztséget, majd a Szemere-kormányban közlekedési és munkaügyi miniszter. 1849. október 10-én Pesten vértanú halált halt.

Csány László a Kiegyezést követő esztendőben készült portréján könnyed tartásban áll, Deákhhoz hasonló, fekete, magyaros ruhát visel, kezével padlóra támasztott kardja markolatát fogja. Környezete jóval puritánabb, mint Deáké, egyszerűbb a balra lévő, kárpitozott szék, s egyszerű a zöld terítővel letakart asztal, melyen elméleti tevékenységére utaló könyv, kalamáris és toll, valamint a ruhához tartozó tollas süveg fekszik. A háttérben a terem falának síkját csupán két falpillér töri meg, a jobboldalt lévő oszlopot egy függöny szinte teljesen takarja.

1997-től a zalaegerszegi városi közgyűlés dísztermében van kiállítva.

10. Barabás Miklós: Gróf Szapáry Géza főispán portréja

1872, vászon, olaj, 245x166 cm, ltsz. K.54.13.

Jelzés jobbra lent: „Barabás M. 1872.”

Irod: Szvoboda 1983. 117. kép

Barabásról ld. a 9. sz. alatt.

Gróf Szapáry Géza (1827–1898) birtokos, politikus, főispán. Fiatal korában részt vett a szabadságharcban, Buda bevétele után kiténtették. A világsi fegyverletétel után Aradon raboskodott, szabadulása után egy ideig Párizsban élt. 1861–1867 között Muraszombat képviselője, 1867–1872 között Zala vármegye főispánja, 1872-ben országgyűlési képviselő, 1873-tól 1878-ig fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó, 1883-tól magyar főudvarmester.

Deák és Csány arcmásához hasonlóan egészalakos, életnagyságú, de azoktól eltérően kifejezetten reprezentatív portrén jelenik meg Szapáry főispán. Díszes, ékköberakásos övvel, kabátját összefogó remekművű lánccal hangsúlyozott díszmagyar ruhát visel, oldalán ötvösműves markolattal és hüvellyel ékített kard függ. Egész lénye, megjelenése, testtartása hivatalához illő magabiztosságot tükröz. Mögötte bársonykárpitú karosszék, balra aranyozott, historizáló asztal, rajta tollas fövege és kesztyűje, továbbá könyv és irattekercs. A háttérben két elegáns márványoszlop lábazata látszik, balról vörös bársony függöny. A rekvizitumok az ábrázoltnak mind hivatali, mind társadalmi pozícióját hűen tükrözik, de egyedi, „személyre szabott” jellegük nincs, Barabás más, hasonló jellegű portréin is hiánytalanul feltűnnek (ld. Teleki László 1861-es képmását az egri Dobó István Múzeumban, Dessewffy Emil 1866-os portréját a Ma-

gyar Történeti Képcsarnokban, vagy Pálóczy László 1868-as megjelenítését a miskolci Hermann Ottó Múzeumban).

11. Balló Ede: Gróf Zrínyi Miklós képmása

1896, vászon, olaj, 250x162 cm, ltsz. K.54.11.

Jelzés jobbra lent: „G. Zrínyi Miklós költő 1620–1664 / Korának modorában festette Balló Ede 1896.”

Irod: Zalamegye 1897. május 8.

Balló Ede (1859–1936) a budapesti Mintarajziskolában, majd a bécsi és a müncheni akadémián tanult. Hazatérte után a fővárosban rajztanárként működött, 1891-ben Madridban Vélázquezt és más spanyol festőket másolt, majd Rómába költözött. 1894-től a Mintarajziskola tanára. Bár portréfestőként is foglalkoztatták, nevét elsősorban másolatgyűjteménye tette ismertté.

Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664) költő, hadvezér, főispán, Zrínyi György horvát bán fia. A grazi jezsuita egyetemen, majd Bécsben és Nagyszombathban tanult. Muraközi birtokai védelmében állandó harcot folytatott a török ellen. 1645-től haláláig Zala vármegye főispánja, 1647-től horvát bán. 1655-ben az uralkodó megakadályozta nádorrá választását. 1661-ben az udvar tiltakozása ellenére felépítette a Muraközt védő Új-Zrínyivárat. 1663–1664-ben sikeres hadjáratot vezetett a török ellen. Költőként és hadtudósként is jelentős. 1664-ben állítólagos vadászbalesetben halt meg.

Zrínyi magyaros ruhában, – Vélázquez előképe nyomán – puskás vadászként, kutyája kíséretével, szabadtéri környezetben jelenik meg a festményen, talán éppen utolsó, halálosnak bizonyuló vadászatára indulóban. Arcvonásai ismert metszetábrázolását idézik. Az alak beállítása kicsit eltér mintaképétől,²⁴ törzse azzal ellentétben csaknem szemből látszik, a puszka csöve lefelé fordul. A kutya helyzete egyező a két képen, a háteret azonban Balló teljesen megváltoztatta, hősét dúslombú fa alá állította. A feliratban a művész Zrínyi költő voltát emeli ki, noha a megrendelő számára elsősorban mint hadvezér és főispán volt jelentős. A Zalamegye című újság 1897. május 8-i száma tudósít róla, hogy a vármegye törvényhatóságának májusi ülésére elkészült Zrínyi Miklósnak és Festetics Györgynek a közgyűlési terembe kerülő portréja. A bizottsági tagok tetszését egyik sem nyerte el teljes mértékben. A Zrínyi-képmásnál megállapították, hogy a kutyás-puskás megjelenítés helyett célszerűbb lett volna főispáni méltóságában megmutatni Zrínyit (a múlt kísértésének is tekinthető, hogy az ugyanazon teremben függő, negyedszázaddal korábbi Szapáry-portré még mindig etalonnak számíthatott).

1997-től a zalaegerszegi városi közgyűlés dísztermében van kiállítva.

12. Paczka Ferenc: Gróf Festetics György portréja

1896, vászon, olaj, 247x158 cm, ltsz. K.54.15.

Jelzés jobbra lent: „Festette Paczka Ferenc, Berlin 1896”. Alatta két soros idézet Festeticsről.

Paczka Ferenc (1856–1925) Münchenben és Párizsban, majd Simor János esztergomi érsek támogatásával Rómában tanult festeni, ezután Berlinben telepedett le, de a nyarakat Tolna megyében töltötte. Eleinte némileg száraz stílusú történelmi és vallásos kompozíciókat festett, tolnai népies zsánerképein és tájábrázolásain szársága felengedett.

Gróf Festetics György (1755–1819) Festetics Pál Baranya megyei főispán fia, birtokos, mecénás, irodalompártoló, Zala megye történetének egyik legkiemelkedőbb alakja. A bécsi Theresianumban tanult, majd katonaként szolgált. 1790-ben kérvényezte az uralkodótól, hogy a magyar ezredek itthon szolgáljanak, szolgálati nyelvük a magyar legyen. II. Lipót büntetésből Belgiumba helyezte át. 1791-ben leköszönt rangjáról, s keszthelyi családi birtokára vonult vissza. 1797-ben részt vett abban a zalai „rebellióban”, melynek során a megye megtagadta az insurrectiót. Ekkor megfosztották kamarási méltóságától, és kitiltották Bécsből. 1792-ben gimnáziumot alapított Csurgón, és fejlesztette a keszthelyit, 1797-ben megalapította Keszthelyen a Georgikont, a világ első felsőfokú mezőgazdasági iskoláját, majd balatoni gályát építtetett (Phoenix). 1817-től évente kétszer megrendezte a Helikon irodalmi ünnepeket, melyre a kor vezető költői és írói is meghívást kaptak. Nyomdát, zeneiskolát alapított Keszthelyen, ragyogó szakkönyvtára volt, a göttingeni tudós társaság is tagjai közé választotta.

A képet a keszthelyi Georgikon megalapításának 100. évfordulóján, 1897. június 28-án leplezték le, ünnepi díszközgyűlés keretei között.²⁵ Megrendelése nyilván még a millenniumhoz kötődött. A fél profilból mutatott Festetics vörös tapétás enteriőrben, keszthelyi kastélyában áll, bordó, 18. század végét idéző viseletben. Jobb lábával erőteljesen előre lép, bal kezében vékony könyvet vagy füzetet tart maga előtt, jobbát magyarázva fel emeli, tartása így kevésbé méltóságos. Társadalmi szerepének attribútumai hiányoznak a képről. Felfogását, beállítását tekintve – a festmény mérete és minden historizáló rész megoldása ellenére – eltér mind a 18., mind a 19. század reprezentatív főnemesi portréitól. A „Zalamegye” hírlapírójának a festőt kárhóztató szavai szerint Festetics a képen inkább egy francia abbéhoz, mint egy magyar főúrhoz hasonlít. A kép alján a gróftól méltató idézet Kisfaludy Sándor *Óda Tolnai gróf Festetics Györgyhez* című verséből: „A szépet és jót és nagyot érteni S érezni is már ritka tulajdon az Emberben, a jobb lelkeké csak. Ámde nagyobb s nemesebb s dicsőbb még Mívelni mindezt: hinteni magvait, Segélleni keltét, közleni, osztani Az éltető napként felettünk: Mint Te

cselekszel egész erővel.”

1994-től a keszthelyi Balatoni Múzeum dísztermében van kiállítva.

13. Bellerini: Kossuth Lajos ülő térképe

1890-es évek közepe, vászon, olaj, 128x96 cm, ltsz. K.54.1.

Jelzve jobbra fent: Bellerini

A valószínűleg Ellinger Ede 1892-ben készült fényképének²⁶ másolataként készült festmény megrendelésére Kossuth halála (1894) alkalmából kerülhetett sor. Nem a Megyei, hanem a Városi Tanács ajándékként került a Göcseji Múzeumba, feltehetően azonban ugyanahhoz a sorozathoz tartozott, mint a többi kép. Festőjéről, Belleriniről nem sikerült adatot találnunk. A Kossuthról készült utolsó ábrázolások egyike, semleges háttér előtt, egyszerű, fekete, polgári öltözetben mutatja be a combjain nyugtatott kezekkel ülő, kilencvenes éveinek elején járó egykori kormányzót.

14. Mányai József: Gróf Jankovich László főispán arcképe

20. sz. eleje, vászon, olaj, 68,5x55 cm, ltsz. K.54.26.

Jelzés jobbra lent: „Mányai J.”

*Mányai József (1875-?) Budapesten és Párizsban szerzte festészeti képzettségét. A Műcsarnokban főleg a Benczúr-iskola stílusában festett táj- és figurális képekkel szerepelt.*²⁷

Dr. gróf Jankovich László (1860–1921), somogyi nagybirtokos, politikus, főispán, főrendiházi tag. 1886–1896 között Somogy vármegyei tisztviselő, a lengyeltóti járás főszolgabírója. 1896-tól 1903-ig Zala megye főispánja, később Somogy megyei főispán.

Világoskék díszmagyart, prémszegélyű középkék mentét viselő, nagybajuszú középkorú férfi semleges háttér elé állított mellképe. Felső részén az ábrázoltra vonatkozó felirat: „priberdi és onchini (*helyesen: priberi és vuchini – K.L.*) / Dr. Gr. Jankovich László / Zalamegye főispánja 1896–1903.

15. Mányai József: Hertelendy Kálmán főispán portréja

1904, vászon, olaj, 69x55,5 cm, ltsz. K.54.25.

Jelzés jobbra lent: Mányai J. 904.

Mányairól ld. a 14. sz. alatt.

Hertelendy Kálmán (1820–1875) honvédszázados, főispán. Jogot végzett, 1844–1847 között az egerszegi járás egyik alszolgabírája volt. Részt vett a szabadságharcban, Buda ostromában különösen kitüntette magát. A világháború fegyverletétel után közlegénynek sorozták be, 1850-ben váltságdíj fejében szabadult. Lesencetomaji

birtokára vonult vissza, 1869-ben a szentgróti választókerület képviselője lett, 1872-től haláláig Zala vármegye főispánja.

Beállítás, viselete (a ruha színétől eltekintve) megegyezik a Jankovich-arcképével. Jobboldalt fent felirat: „Vindornyalaki és hertelendi /Hertelendy Kálmán / Zalamegye főispánja / 1872–1875.” Megrendelője a hivatalban lévő főispán, Hertelendy Kálmán fia, Ferenc lehetett.

16. Mányai József: Ürményi József főispán képmása

1905, vászon, olaj, 69x55,5 cm, ltsz. K.54.24.

Jelzés jobbra lent: „Mányai J. 1905.”

Mányairól ld. a 14. sz. alatt.

Ürményi József (1807–1880) előbb Fejér megye alispánja és országgyűlési követe volt, majd 1840-től a királyi tábla ülnöke, 1841-től alnádor. 1845–1848 között Tolna megye főispánja. 1846-tól 1854-ig a javaslatára alapított Szekszárdi Takarékpénztár első elnöke, 1852-ben a Nemzeti Könyvtár sorozat kiadója, és ő az egyik fő szervezője a budai Várhegy alatti alagút építésének is. 1861-től a szakcsi választókerület képviselője, 1875-től 1879-ig Zala megye főispánja.²⁸

A sorozat egyetlen polgári ruhás főispán-arcmása, s mint ilyen, inkább a puritán, de egyszersmind a karakterizálásra nagyobb gondot fordító polgári, és nem a reprezentatív portré vállfaját képviseli. Jobbra fent Ürményire utaló felirat: „Ürményi József / Zalavármegye főispánja / 1875-től 1879.”

17. Pádly Aladár: Hertelendy Ferenc főispán arcmása

1908, vászon, olaj, 69x55,5 cm, ltsz. K. 54.21.

Jelzés jobbra lent: „Pádly Aladár. 908.”

Irod: Magyar Paizs 1908. ápr. 30.

Pádly Aladár (1881–1949) festészeti tanulmányait Budapesten és külföldön végezte. Első világháborús orosz hadifogolyként a szamarkandi festőiskolában dolgozott. 1921-ben vett részt először kiállításon a Nemzeti Szalonban, majd 1924-ben és 1929-ben ismét kollektív tárlaton szerepelt ugyanitt.

Hertelendy Ferenc (1859–1919) H. Kálmán főispán fia, jogász, zalai és temesi főispán, országgyűlési képviselő. Budapesten szerzett jogi diplomát. 1884-től a marcali kerület, 1900–1903 között a tapolcai kerület országgyűlési képviselője. 1903-tól 1905-ig Zala vármegye főispánja. 1906-tól a főrendiház tagja, 1908–1910 között Temes megyei főispán. 1907-ben az Osztrák-Magyar Bank főtanácsosa, a Magyar Szőlőgazdák Országos Egyesületének alelnöke.

Mellképén ő is díszmagyart visel (fehér-kék színben),

esetében Páldy – egyetlenként a sorozatban – csaknem teljesen profilból ábrázol, lehetőséget teremtve önmagának a fejtartással és az ezáltal erőteljesebben hangsúlyozható, kissé felfelé irányuló pillantással való jellemzésre. Személyének meghatározására (a leltárkönyvben ismeretlenként szerepel) korabeli sajtóhír adott lehetőséget. A kép megrendelője Batthyány Pál főispán volt.

18. Pfeifer Elek: Sipeki Balás Béla főispán mellképe
1918, vászon, olaj, 70x56,5 cm, ltsz. K.54.23.
Jelzés balra fent: „Pfeifer Elek 1918.”

*Pfeifer Elek 1905–1924 között főgimnáziumi tanár volt Nagykanizsán, ahol a Piarista Gimnáziumban 1908-ban megrendezett nagy képkiallításon tájképekkel jelent meg, s az egyik legjobb kritikát kapta.*²⁹

Sipeki Balás Béla (1863–1929 után) jogász, főispán. Budapesten végzett jogi egyetemet, majd hosszabb külföldi útja után itt nyitott ügyvédi irodát. Törvényszéki jegyző lett, majd az igazságügyminisztériumba került, ahol tizenhét évig tevékenykedett, és az osztálytanácsosságig vitte. 1911-től 1917-ig Zala vármegye főispánja. A világháború elvesztése után visszavonult a politikától. 1929. július 19-én Zala vármegye örökös tagjává választotta.

A főispán konvencionális beállítású mellképén az ezúttal magas galléros díszmagyart az újabb időkre utaló nyaksál egészíti ki. A sorozat első, zalai festőtől megrendelt darabja.

19. Stetka Gyula után Mányai József: Gróf Tisza István miniszterelnök portréja
1922. vászon, olaj, 150x100 cm, ltsz. K.54.18.
Jelzés jobbra lent: „Mányai József Stetka után 1922.”

A kép eredetijét festő Stetka Gyula (1855–1925) a Mintarajziskolában, majd a bécsi és a müncheni akadémián tanult. Hazatérte után 1888-ig Benczúr mesteriskolájának volt tagja és tanársegédje, stílusa mindvégig a mesteréhez igazodott. Elsősorban vallásos kompozíciókat, zsánerképeket és portrékat festett.

A Tisza István-portré mélységesen konzervatív, immár historizálónak is nevezhető felfogása nyilvánvalóan a Benczúr-iskolára vezethető vissza. A háromnegyed alakos, életnagyságú ábrázoláson a miniszterelnök lilafekete díszmagyart, fölötte prémes gallérú és szegélyű mentét visel. Bal kezében kardját és tollas süvegét fogja, jobbát a mellette lévő, mintás terítővel letakart asztalkán fekvő könyveken nyugtatja. Jobboldalt felül családi címere látható. A festő számára a reprezentatív póz, az anyagszerűség és az áthatónak szánt pillantás volt a fontos, a karakterizálásra kevésbé fordított súlyt.

20. Kássa Gábor: Bosnyák Géza főispán arcképe
1923, vászon, olaj, 69,5x56,5 cm, ltsz. K.54.22.
Jelzés balra lent: „Kássa G. 1923.”

*Kássa Gábor (1893–1961) elsősorban akvarellfestő. A Képzőművészeti Főiskolán Edvi Illés Aladár és Bosznay István növendéke volt, majd Révész Imre mellé került a kecskeméti művésztelepre. 1920–1927 között a zalaegerszegi gimnázium tanára, később Győrben és Budapesten tanított. Számos hazai és külföldi tárlaton vett részt, 1922-ben Zalaegerszegen volt önálló tárlata, 1937-ben a Műcsarnokban rendezett gyűjteményes kiállítást.*³⁰

Bosnyák Géza (1863–193?) főispán, felsőházi tag. A mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémián szerzett gazdasági oklevelet, majd a misefai birtokán gazdálkodott. 1905–1906-ban a zalavármegyei alkotmányvédő bizottság elnöke volt, 1910-től Nagykanizsa országgyűlési képviselője. 1917–1918-ban (a képen tévesen szerepel) Zala vármegye főispánja volt. 1927-ben a megye választottjaként felsőházi tag lett, 1929. július 19-én a vármegye örökös tagjává választották. A megyei törvényhatóság munkájának évtizedeken keresztül meghatározó alakja volt.

A sorozat leggyengébb minőségű, a részleteket elnagyoló alkotása, konvencionális beállítású mellkép. A díszmagyart viselő főispán arcának jobb fele a túlzottan erős oldalfény következtében árnyékban marad, a törzsen ugyanez a kontraszt kevésbé jelentkezik. Jobbra fent az ábrázoltra vonatkozó jelzés: „Bosnyák Géza 1918–1919”.

21. Kássa Gábor: Kolbenschlag Béla főispán képmása
1925, vászon, olaj, 70x53,5 cm, ltsz. K.54.28.
Jelzés jobbra lent: „Kássa G. 1925.”

Kássáról ld. a 20. sz. alatt.

Kolbenschlag Béla (1865-?) jogász, főispán. Budapesten szerzett jogi diplomát, majd a vármegyénél vállalt tisztséget. 1894–1895-ben a pacσαι járás szolgabírája, 1895-től 1903-ig a csáktornyai járás főszolgabírája. 1907-től Zala megye főjegyzője, 1917-től alispánja, egészen 1921-ig, amikor főispánná nevezték ki. Tisztéről a következő év (1922) végén lemondott, és nyugdíjba vonult.

A Műcsarnokban akvarell tájképeket kiállító, jó képességűnek tartott³¹ Kássa másik Zalaegerszegre kerülő portréja sem tanúskodik a festő e műfajhoz kötődő kivételes érzékéről, annak ellenére, hogy az oldalfény kevésbé éles, az arcvonások és az öltözet kidolgozottabb a Bosnyák-portrén láthatónál. Jobbra fent felirat: „Kolbenschlag Béla 1922”.

22. Kandó László: Tarányi Ferenc főispán arcképe
1926 után, vászon, olaj, 96,5x75,5 cm, ltsz. K.54.20.
Jelzés baloldalt: „Kandó”

Kandó László (1886–1950) a párizsi Julian Akadémián és Budapesten tanult. 1933-tól a Képzőművészeti Főiskola tanára, egy ideig rektora volt. Elsősorban nagybányaias indíttatású, naturalisztikus hangvételű portrékat festett.

Tarányi Ferenc (1878-?) főispán, felsőházi tag. Jogi tanulmányait előbb Bécsben, Lipcsében és Genfben végezte, majd Budapesten szerzett jogász diplomát. Közben Mosonmagyaróvárott elvégezte a Gazdasági Akadémiát is. Pusztaszentlászlói birtokán gazdálkodott, 1906-tól Zala vármegye törvényhatósági bizottságának tagja. Éveken át a Munkapárt megyei szervezetének alelnöke és a Zala vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke. Az első világháborús hadifogságból három év után, 1918-ban tért haza. 1920-ban és 1922-ben a zalaszentgróti körzet országgyűlési képviselője, 1922–1926 között Zala vármegye, 1922–1932 között Vas vármegye főispánja. 1932-ben, 1935-ben és 1939-ben Zala vármegye törvényhatósági bizottsága felsőházi taggá választotta. A Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének alelnöke volt.

Félalakos, ülő képmás, hagyományos beállításban és öltözékben, részletszegény, az anyagszerűsége keveset adó megfogalmazásban. A jobbról jövő megvilágítás egyenletesen éri az egész törzset is, és a fotóműtermeknek a test plaszticitását és a fény-árnyék ellentétet kihangsúlyozó törekvéseit idézi. Kandó még portréin sem tudott elszakadni a nagybányai plein air festészetből kiinduló, a fény játékát a kép egyik központi elemévé izmosító felfogástól, ami sajátos ízt kölcsönöz ilyen jellegű alkotásainak.³²

23. Innocent Ferenc: Gróf Batthyány Pál főispán portréja

1930, vászon, olaj, 69x55,5 cm, ltsz. K.54.27.
Jelzés jobbra lent: „Innocent”

Innocent Ferenc (1859–1934) a Mintarajziskolában Székely Bertalan növendéke volt, majd a bécsi és az antwerpeni akadémián, utóbb Münchenben, Wágner Sándornál tanult. Később Rómában és Párizsban is folytatott tanulmányokat. Elsősorban arcképeket és egyházi témájú kompozíciókat (egri ciszterciak és a budai Erzsébet-zárda oltár- és mennyezetképei) festett.

Gróf Batthyány Pál (1860–1930 után) középiskolái elvégzését követően katonai pályára lépett, huszárszázadosként szerelt le. Zalai birtokára, Kustányba vonult vissza, itt gazdálkodott. 1906-tól 1909-ig Zala vármegye főispánja, 1910-től a zalaegerszegi választókerület országgyűlési képviselője.³³

Rendkívül érzékletes kidolgozása, plasztikusan megfestett mellkép. A főispán fejét oldalra fordítja, kicsit mesterkéltnek ható pillantása eltökélten mered a távolba. Mentéjének prêmes gallériáján és szegélyén, a díszmagyar zöld-vörös kabátján, tollas süvegén, több helyen is megcsillan a fény. A rendkívül képzett Innocent már öregkorában festette Batthyány arcát, s rajta a bőkezűen alkalmazott fénytöréseken túl a fényképszerű hűségre és részletességre való törekvés, valamint a képmező széleinek elmosása is fotografikus hatást kelt, s mutatja egyben a festett portrénak a fotó irányából érkező befolyásoltságát is (ami a fordított irányba talán még erősebb volt).

24. Sass Ferenc: Tabódy Tibor főispán arcképe
1937, vászon, olaj, 100x75 cm, ltsz. K.54.19.
Jelzve jobbra lent: „Sass Ferenc 1937”
Irod: Zalai Közlöny 1937. június 22.

Sass (Brunner) Ferenc (1882–1963) Vajda Zsigmondnál, Hollósy Simonnál és Ferenczy Károlynál tanult, megfordult a nagybányai művésztelepen. 1908-tól Nagykanizsán működtetett sikeres szabadiskolát. Itt volt tanítványa későbbi felesége, Farkas Böske (Sass Brunner Erzsébetként, Indiában vált ismertté, ahova 1929-ben távozott). 1921-ben gyűjteményes kiállítása volt a Nemzeti Szalonban, melyről főleg realisztikus tájképeit emelték ki. Az 1930-as években Sümegen élt.

Tabódy Tibor (1885-?) főispán, országgyűlési képviselő. Pályáját katonaként kezdte, az első világháború után őrnagyként vonult nyugdíjba. 1925-ben a fővárosi törvényhatóság tagjává választották. 1926-ban Budapest északi kerületének országgyűlési képviselője, majd Csillery András lemondása után képviselője. 1927-től a máltai lovagrend tiszteletbeli tagja, 1929-ben Nógrád és Hont vármegyék egyesített törvényhatósági bizottságának tagjává választották. 1935–1936-ban Zala vármegye főispánja.³⁴

A félalakos képmáson Tabódy főispán lila színű, aranysárga díszmagyart visel, mellén kitüntetésekkel, vállán fekete, máltai lovagrendi, keresztes köpenyvel. A festmény fénykép után készült, talán ez (is) magyarázza a tónusszegény átmeneteket és a kicsit száraz, rajzos fel fogást.

25. Glatz Oszkár: Horthy Miklós, Magyarország kormányzója képmása

1940, feltehetően vászon, olaj, pontos mérete ismeretlen

Esetleges jelzéséről nincs adatunk

Irod: Zalamegyei Újság 1940. március 1.

Glatz Oszkár (1872–1958) Münchenben Hollósy Simon magániskolájának tanítványa volt, majd ugyanitt az

akadémián, később a párizsi Julian Akadémián tanult. 1897-től rendszeresen szerepelt budapesti kiállításokon. Hosszabb ideig élt Nagybányán. 1914–1938 között a Képzőművészeti Főiskola tanára volt. 1910-ben a Nemzeti Szalonban, 1921-ben Genfben, 1953-ban az Ernst Múzeumban volt gyűjteményes kiállítása. Népies zsánerképeket, tájképeket festett, stílusára nagybányai tartózkodása volt meghatározó hatással.

Az álló térdkép mintegy 160–180 cm magas lehetett. A jól ismert, katonai egyenruhás Horthy-fotóportré alap-

ján készült, a kormányzó alakját Glatz kastélya teraszára, kőkorlát elé állította, a háttérben a kastély parkja látszott. Horthy a képen emelt fejtartással, fennkölt tekintettel áll, két kezét kardján nyugtatja. A kép megfestéséről Zala Megye Közgyűlése 1938. novemberében, a Felvidék déli részének visszacsatolását követően hozott határozatot. A fotóreprodukció eredetije a Teleki Béla főispán (1936–1944) hivatali tevékenységéről a titkára által összegyűjtött újságcikkek albumában (ZML) található.

Jegyzetek:

¹ Ld. Szentmihályi Imre válaszáat a levélre 1951. február 17-én, Göcseji Múzeum irattára, 96/1951. ikt. szám alatt a Zala Megyei Levéltárban

² A Göcseji Múzeum irattárában 20/1951. számon bekerült lista húsz képet tartalmaz, köztük két olyat is, ami – ismeretlen okból kifolyólag – nem került a múzeum gyűjteményébe (Horthy Miklós Glatz Oszkártól festett, és Gyömöre György főispán Szakáll Willibaldtól [?, a keresztnév nehezen olvasható] készített portréja). Zala Megyei Levéltár.

³ Göcseji Múzeum irattára, 372/1957. i.sz., a Zala Megyei Levéltárban

⁴ Cennerné Wilhelmb Gizella: Új portréműfajok a 18. századi magyarországi festészetben. *Ars Hungarica* 1982/2, 167–177, 167.

⁵ Cennerné Wilhelmb i.m. 167.

⁶ Buzási Enikő: Régi magyar arcképek. Kiállítási katalógus, Tata-Szombathely 1988, 9; U.ő: Hagyomány és korszerűség a magyarországi barokk arcképfestése példáján. Zsánermetamorfózisok. Világi műfajok a közép-európai barokk festészetben. Kiállítási katalógus. Székesfehérvár 1993. 15–21, 21.

⁷ Cennerné Wilhelmb Gizella: A portré és a magyar nemesi társadalom. Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. Kiállítási katalógus. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria 1988. 26–34, 33.

⁸ Cennerné Wilhelmb: Új portréműfajok... i.m. 167.

⁹ Cennerné Wilhelmb: A portré... i.m. 33.

¹⁰ Művészeti lexikon 2. kiadás I. kötet, Bp. 1981. 151.

¹¹ A tisztviselői portrégaléria más megyékben is fontos része volt a megyeháza a mindenkor hivatalselők legitimitását is alátámasztó dekorációjának, de a főispánok következetes megőrkítésére való törekvés többnyire már korábban jelentkezett. A közelmúltban feldolgozott, a szekszárdi Wosinszky Mór Múzeumba került tolnai együttesben a főispánok megfestésében a konzekvencia igénye már a 18. század második felétől megfigyelhető (ld. Lovas Csilla: Tolna vármegye hivatali arcképcsar-

noka a 19. század első felétől 1945-ig. A Wosinszky Mór Múzeum évkönyve XXI. [1999.] 413–452.) Különösen érdekes párhuzamként kínálkozik a szomszédos Vas vármegye, ahol a rendszerességre való törekvés a zalai-val egy időben jelentkezik, de ott a portrék ábrázoltjai nem a főispánok, hanem az alispánok.

¹² Kostyál László: Adatok a Szent István-ikonográfiához néhány zalai ábrázolás alapján. *Zalai Múzeum* 4. (1992) 195–204, 197–200.

¹³ Balaton és környéke részletes kalauza. Szerk: Dr. Dornyay Béla – Dr. Vigyázó János. Bp. 1934. 375.

¹⁴ ld. Václav Měřicka: *Faleristik*. Prag 1976. 78; Roman Freiherr von Prohászka: *Österreichisches Ordenshandbuch*. München 1974. 122, Abb. 1074.

¹⁵ Buzási Enikő: A barátság-motívum térhódítása a 18. századi magyar portréfestésben. *Művészettörténeti Értesítő* 1984. 212–236, 216–217.

¹⁶ Brigitta Lisholm: Martin van Meytens d. y, Malmö 1974. 56. kép. Ugyanezt használhatta fel előképként Franz Messmer az özvegy Mária Teréziát ábrázoló, kisméretű portréján, melyet az Osztrák Barokkmúzeum őriz (Elfriede Baum: *Katalog des Österreichischen Barockmuseums im Unteren Belvedere in Wien*. Wien-München 1980. 421–422.). A királynőnek a törzsét félprofilból mutató, arcával szembe forduló, bal kezét felőgató, felemelt jobbáiban valamely attribútumát tartó beállítás nem Meytens fenti képéről származik, azzal már azon az 1760-as évek első felében készült Mária-Terézia-arcán is találkozunk, amely egykor a muraszombati Szapáry-kastély Mária Terézia-szobájának falát díszítette, s ma a gráci Landesmuseum Joanneumban található (Stalna Razstava. Pokrajinski muzej Murska Sobota. *Katalog*. Murska Sobota 1997. 137.)

¹⁷ Művészeti Lexikon I. Szerk. Zádor Anna – Genthon István. Bp. 1965. 141; Saur Allgemeines Künstlerlexikon. *Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. Band 6. München-Leipzig 1992. 157.

¹⁸ A zalai főispánok élettrajzi adatainak forrása: Zalai élet-

rajzi kislexikon, 2. kiadás, Zalaegerszeg 1997, és Zala megye archontológiája 1138–2000. Szerk. Molnár András, Zalaegerszeg 2000. (Zalai Gyűjtemény 50.)

- ¹⁹ A Zala Megyei Levéltárban fellelhető beiktatási beszéd így kezdődik: „Méltóságos Gróff Installator Ur! Tartós Szomorú Esetek s a mi vérrel Keresett Boldogságunkat irigylő nagyobb siralmas Tanácsaik által majd majd az elenyészettig le hanyatlott hajdani Törvényes Szabadságunkk, az Ég Kegyelmeibül, s boldogult Főlséges Urunknak Igazságot meg ismérő Kegyelmes indulatyábul, tsak Kevés hijjával Tökéletes helyre állítása után az ahoz tartozandó Fő Ispáni Hivatalokk többenni hatalommal, S. méltósággal lett meg ujittássán S. Kivált ezen Megyének Kormányának; amint Nagyságodnak jelentésébül, S. az el olvasott Kegyelmes Királyi Levélbül meg értettük; Méltóságos Gróff Althán János örökös Feő Ispán Urunkra való Kegyelmes bizattatásán épült Közös buzgó örvendezésünket inkább inkább neveli, azon szerentsékn, hogy ő nagyságának dicső Székiben való bé ültetése illy ritka érdemű Méltóságnak Közbenjárásával Dicsőitettik, ékesitettik.”
- ²⁰ A magyarok krónikája. Szerk. Glatz Ferenc, Bp. 1995. 363.
- ²¹ A művészek életrajzi adatainak forrása: Művészeti lexikon I-IV, főszerk. Zádor Anna és Genthon István, Bp.

1968.

- ²² B. Bakay 1938. 93–94.
- ²³ B. Bakay 1938. 70, 72.
- ²⁴ ld. A barokk. A művészet története sor. 7. Bp. 1987. 105.
- ²⁵ Zalamegye 1897. július 4.
- ²⁶ Kossuth Lajos életének képei. Bp. 1994. 58. kép. A másolat ugyan nem erről készült, de Kossuth öltözete a két képen egyező, és Ellinger ekkor egész sorozatot készített róla.
- ²⁷ Magyar festők és grafikusok adattára, összeállította Seregélyi György. Szeged 1988. 388.
- ²⁸ Lovas i.m. 440. Szerinte 1876-tól volt Zala megye alispánja, ezzel szemben a kép felirata mondható helyesnek.
- ²⁹ Magyar Paizs 1908. június 11; A nagykanizsai Landler Jenő Gimnázium jubileumi emlékkönyve. Nagykanizsa 1990. 28.
- ³⁰ Marton Boldizsár: Egy festő műtermében. Zalamegyei Újság 1923. április 1.
- ³¹ Székely András: A Műcsarnok művészei. In: Magyar Művészet 1919–1945. Főszerk. Aradi Nóra. Bp. 1985. 208–212, 210.
- ³² Végvári Lajos: A nagybányai hagyomány továbbélése. In: Magyar Művészet 1919–1945. i.m. 443–445, 445.
- ³³ A magyar társadalom lexikonja. Bp. 1930. 48.
- ³⁴ A magyar társadalom... i.m. 559.

Irodalom:

- B. Bakay 1938: B. Bakay Margit: Györgyi (Giergl) Alajos 1821–1863. Bp. 1938.
- Fábián 1936: Fábián Mária: Dorffmaister István munkássága a Szombathelyi Egyházmegyében III. Vasi Szemle 1936. 196–204.
- Kostyál 1992: ld. 12. jegyzet

- Kostyál 1997: Stephan Dorffmaister pinxit. Dorffmaister István emlékkiállítás. Katalógus és tanulmánykötet. Szerk. Kostyál László – Zsámbéky Monika. Szombathely-Zalaegerszeg 1997.
- Szvboda 1983: Szvboda D. Gabriella: Barabás Miklós 1810–1898. Bp. 1983.

1. kép: Katalógus 1.

2. kép: Katalógus 2.

3. kép: Katalógus 3.

4. kép: Katalógus 4.

5. kép: Katalógus 5.

6. kép: Katalógus 6.

7. kép: Katalógus 7.

8. kép: Katalógus 8.

9. kép: Katalógus 9.

10. kép: Katalógus 10.

11. kép: Katalógus 11.

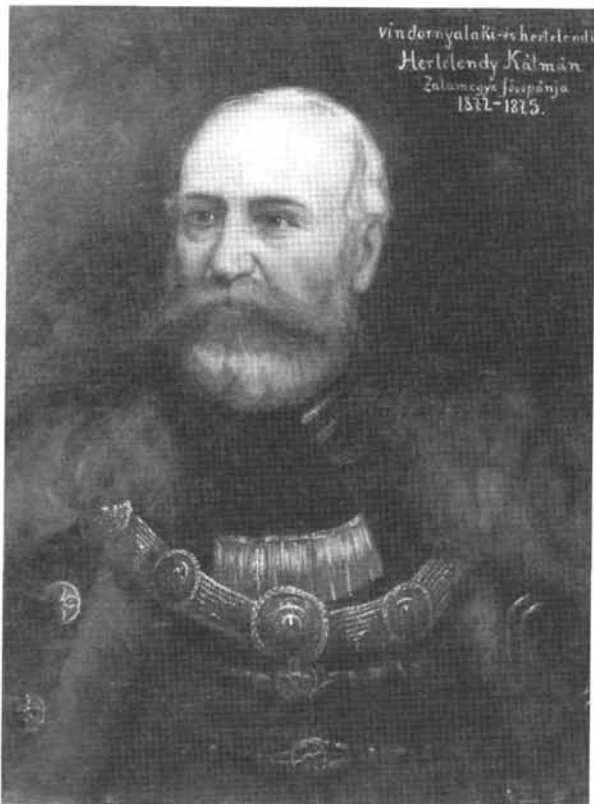
12. kép: Katalógus 12.

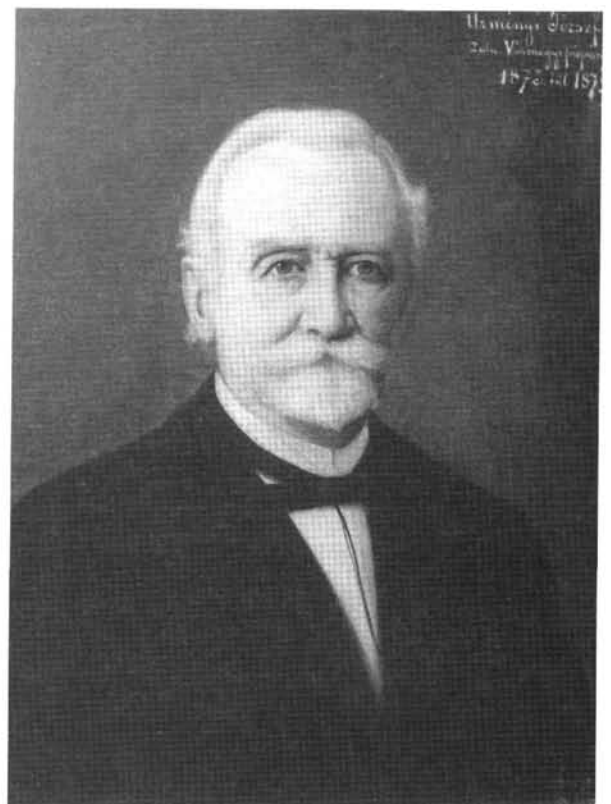
13. kép: Katalógus 13.

14. kép: Katalógus 14.

15. kép: Katalógus 15.

16. kép: Katalógus 16.

17. kép: Katalógus 17.

18. kép: Katalógus 18.

19. kép: Katalógus 19.

20. kép: Katalógus 20.

21. kép: Katalógus 21.

22. kép: Katalógus 22.

23. kép: Katalógus 23.

24. kép: Katalógus 24.

25. kép: Katalógus 25.

26. kép: Glatz Oszkár Horthy képmásának leleplezése a Megyeháza dísztermében 1940-ben

27. kép: A zalaegerszegi Megyeháza díszterme Kállay Miklós miniszterelnök 1942. évi látogatása alkalmával

